

Universiteit
Leiden

The Netherlands

**Het geheim van de ministeriële
verantwoordelijkheid : de verhouding tussen
koning, kabinet, kamer en kiezer, 1848-1905**
Slijkerman, D.S.

Citation

Slijkerman, D. S. (2011, November 29). *Het geheim van de ministeriële verantwoordelijkheid : de verhouding tussen koning, kabinet, kamer en kiezer, 1848-1905*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/18154>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/18154>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Literatuur

- Handelingen van de Tweede Kamer (HTK)* 1847-1849; 1852-1853; 1866-1868; 1884; 1900-1906
- Nieuwe Rotterdamsche Courant (NRC)* (liberaal) 1847-1849; 1852-1853; 1866-1868; 1884; 1900-1906
- Amsterdamsche Courant* (conservatief) 1847-1849; 1852-1853
- De Nederlander* (antirevolutionair) 1852-1853
- Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage (Dagblad)* (conservatief) 1866-1868
- De Standaard* 1884; 1900-1906 (antirevolutionair)
- Abeling, J., *Willem III* (Amsterdam 1994)
- Abeling, J., *Teloorgang en wederopstanding van de Nederlandse monarchie (1848-1898)* (Amsterdam 1996)
- Amery, L.S., *Thoughts on the Constitution* (Londen 1964²)
- Aerts, R., J. de Jong en H. te Velde (red.), *Het persoonlijke is politiek. Egodocumenten en politieke cultuur* (Hilversum 2002)
- Aerts, R., 'Persoonlijkheid in de politiek. Een nabeschouwing' in: idem, De Jong en Te Velde, *Het persoonlijke is politiek, 173-188.*
- Aerts, R., e.a., *Land van kleine gebaren: een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen 2007⁵)
- Aerts, R., 'Nationale beginselen? Een transnationale geschiedenis van politiek en grondwet in de negentiende eeuw' in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden (BMGN)* 4 (2009) 580-598.
- Alen, A., 'De strafrechtelijke verantwoordelijkheid en de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de leden van de federale en de gemeenschaps- en gewestregeringen – welke rechterlijke instantie?' in: Delpérée en Verdussen, *La responsabilité pénale, 101-137*
- Ankersmit, F.R., 'Het staatsrecht versus de politieke partij: het euvel van de ministeriële verantwoordelijkheid' in: *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1999 (DNPP)* (Groningen 2000) 125-155

- Ankersmit, F.R., 'Wat er mis is met de ministeriële verantwoordelijkheid' in: *Nederlands tijdschrift voor rechtsfilosofie en rechtstheorie* (R&R) 2 (2006) 134-153
- [Asser, C.], *Verhandeling over de verantwoordelijkheid der ministers volgens het Nederlandsch staatsregt* (Den Haag 1828)
- Asser, T.M.C., *Het bestuur der buitenlandsche betrekkingen volgens het Nederlandsche staatsregt* (Amsterdam 1860)
- Bagehot, W., *The English Constitution*, met een introductie door R.H.S. Crossman (Londen 1964)
- Baggerman, A., "'Zo een vrijheid begeer ik nimmer meer te beleven." Het witwassen van het verleden in Nederlandse egodocumenten (1800-1850)' in: *De Negentiende eeuw* 2 (2009) 73-95
- Bastiat, F., *Oeuvres complètes de Frédéric Bastiat*, deel 1-7 (Parijs 1854-1864)
- Baufumé, B., *Le droit d'amendement et la constitution sous la Cinquième République* (Parijs 1993)
- Beaufort, J.A.A.H. de, *Vijftig jaren uit onze geschiedenis 1868-1918*, deel 1-2 (Amsterdam 1928)
- Beaufort, W.H. de, 'Dertig jaren uit onze geschiedenis. 1863-1893' in: *De Gids* 3 (1895) 504-534
- Beaufort, W.H. de, *Staatkundige opstellen* (Rotterdam 1904)
- Belinfante, gebroeders, *Handelingen van de regering en de Staten-Generaal, over de herziening der grondwet (1847-1848)*, deel 1-3 (Den Haag 1848/1849/1849)
- Belinfante, A.D., en J.L. de Reede, *Beginselen van het Nederlands staatsrecht* (Deventer 2005¹⁵)
- Bevaart, W., 'Koning Willem II en de geconcentreerde defensie' in: *Mededelingen van de sectie Militaire Geschiedenis Landmachtstaf SMGL* 13 (1990) 5-42
- Bevaart, W., *De Nederlandse defensie (1839-1874)*, proefschrift UvA (Den Haag 1993)
- Bevaart, W., 'Een leger zonder hoofd, een koning zonder leger. Koning, leger en grondwet na 1848' in: Van Sas en Te Velde, *De eeuw van de grondwet*, 218-245
- Bieringa, P.J.E., 'Vrijheid in het Nederlandse politieke debat, 1814-1840' in: Haitsma Mulier en Velema, *Vrijheid*, 305-324
- Birch, A.H., *Representative and Responsible Government. An Essay on the British Constitution* (Londen 1964)
- Birch, A.H., 'Responsibility in British politics' in: Marshall, *Ministerial Responsibility*, 25-29
- Blackstone, W., *Commentaries on the Laws of England*, bewerkt door R.M. Kerr, deel 1-4 (Londen 1862³)
- Blok, D.P., e.a. (red.), *Algemene geschiedenis der Nederlanden (AGN)*, deel 11-13 (Weesp 1983; Haarlem 1977/1978)
- Bluntschli, J.C., *Allgemeines Staatsrecht*, deel 1-2 (München 1863³)
- Bogdanor, V., *The Monarchy and the Constitution* (Oxford 1995)
- Boogman, J.C., 'De Britse gezant Lord Napier over de Nederlandse volksvertegenwoordiging (in 1860)' in: *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap* 71 (1957) 186-211

- Boogman, J.C., 'J.R. Thorbecke – uitdaging en antwoord' in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden (BMGN)* 87 (1972) 354-374
- Boogman, J.C., 'De "revolutie" van 1848 en haar nasleep' in: Blok, *AGN*, deel 12, 333-352
- Boogman, J.C., 'Het eerste ministerie-Thorbecke 1849-1853' in: Blok, *AGN*, deel 12, 353-378
- Boogman, J.C., 'De conservatief-liberalen (doorgaans) aan het bewind 1853-1862' in: Blok, *AGN*, deel 12, 379-398
- Boogman, J.C., *Rondom 1848: de politieke ontwikkeling van Nederland 1840-1858* (Bussum 1983²)
- Bornewasser, J.A., 'Ministeriële verantwoordelijkheid onder koning Willem II' in: *Tijdschrift voor Geschiedenis (TvG)* 75 (1962) 436-458
- Bornewasser, J.A., 'Ministeriële verantwoordelijkheid vóór en na 1848' in: C.B. Wels e.a. (red.), *Vaderlands verleden in veelvoud. Opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500. Deel II: 19^e-20^e eeuw* (Den Haag 1980²) 71-99
- Bornewasser, J.A., 'Koning Willem II' in: C.A. Tamse (red.), *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis* (Utrecht 1996) 278-314
- Bos, D., *Waarachtige volksvrienden. De vroege socialistische beweging in Amsterdam 1848-1894*, proefschrift UvA (Amsterdam 2001)
- Bosch Kemper, J. de, *Volkswil en volksbelang*, Knuttel 28528 (Amsterdam 1848)
- Bosch Kemper, J. de, *Een woord ter overweging over eenige onbeschrevene politieke beginselen* (Amsterdam 1863)
- Bosch Kemper, J. de, *Handleiding tot de kennis van het Nederlandsche staatsregt en staatsbestuur* (Amsterdam 1865)
- Bosch Kemper, J. de, *De motie Blussé: advies van jhr. mr. J. de Bosch Kemper. Rede uitgesproken in de zitting van 6 maart 1868* (Purmerend [1868])
- Bosch Kemper, J. de, *Geschiedenis van Nederland na 1830*, deel 3 (Amsterdam 1875)
- Bosscha, J., *Kroon en ministers* (Amsterdam 1863)
- Bouman, J.J., *Op en om Oranje's troon. Ons vorstenhuis in de 19de en 20ste eeuw* (Zaltbommel 1967⁴)
- Bovend'Eert, P.P.T., *Ministeriële verantwoordelijkheid. Ars Aequi Cahiers Staats- en bestuursrecht*, deel 9 (Nijmegen 2002)
- Bovend'Eert, P.P.T., 'Ministeriële verantwoordelijkheid voor leden van het koninklijk huis' in: *Openbaar Bestuur* 6/7 (2004) 2-7.
- Braun, M., *De prijs van de liefde: de eerste feministische golf, het huwelijksrecht en de vaderlandse geschiedenis*, proefschrift UvA (Amsterdam 1992)
- Brazier, R., 'The Monarchy' in: V. Bogdanor (red.), *The British Constitution in the Twentieth Century* (Oxford 2005) 69-95
- Broeksteeg, J.L.W., J.Th.J. van den Berg en L.F.M. Verhey (red.), *Ministeriële verantwoordelijkheid opnieuw gewogen* (Alphen aan den Rijn 2006)
- Broersma, M., 'Politiek als familiekapitaal. De herinneringen van Isaac Belinfante' in: Aerts, De Jong en Te Velde, *Het persoonlijke is politiek*, 119-129
- Brouckere, C. de en F. Tielemans, *Répertoire de l'administration et du droit administratif de la Belgique*, deel 3 (Brussel 1836)

- Brunner, O., W. Conze en R. Koselleck, *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, deel 4 (Stuttgart 1978)
- Bruyne, J.A. de, *De geschiedenis van Nederland in onze tijd*, deel 1-5 (Schiedam 1912)
- Burdeau, G., F. Hamon en M. Troper, *Droit constitutionnel* (Parijs 1995²⁴)
- Buys, J.T., *Het wezen van den constitutionelen regeringsvorm. Inwijdingsrede bij de aanvaarding van het hoogleraarsambt in de staatswetenschappen, aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam, den 13den october 1862* (Haarlem 1862)
- Buys, J.T., *Het regt van de Tweede Kamer. Een woord aan de kiezers* (Haarlem 1866)
- Buys, J.T., 'Avontuurlijke politiek' in: *De Gids* 1 (1868) 51-79
- Buys, J.T., *De grondwet: toelichting en kritiek*, deel 1 (Arnhem 1883)
- Buys, J.T., 'De dood van den kroonprins' in: *De Gids* 2 (1884) 1-19
- Buys, J.T., *Studiën over staatskunde en staatsrecht*, deel 1 (Arnhem 1894)
- Burkens, M.C. e.a., *Beginselen van de democratische rechtsstaat. Inleiding tot de grondslagen van het Nederlandse staats- en bestuursrecht* (Alphen aan den Rijn 2006⁶)
- Caan, H.J., *Overzicht en uitkomst der stemming in de gewone Tweede-, en in de Dubbele Kamer der Staten-Generaal over de twaalf wetsontwerpen tot herziening der grondwet* (Den Haag 1848)
- Cabanne, J.C., *Introduction à l'étude du droit constitutionnel et de la science politique* (Parijs 1981)
- Campan, C.-A. (red.), *Oeuvres de Henri Fonfrède*, deel 2 (Bordeaux 1844)
- Cannadine, D., 'The Context, Performance and Meaning of Ritual: the British Monarchy and the "Invention of Tradition", c. 1820-1977' in: Hobsbawm en Ranger, *The Invention of Tradition*, 101-164
- Capadose, I., 'Regtsvragen, betreffende het contraseign der ministers' in: *Nieuwe bijdragen voor regtsgeleerdheid en wetgeving* VII (1857) 401-413
- Chateaubriand, R. de, *De la monarchie selon la Charte* (Bruxelles 1816)
- Cleverens, R., *Niet verder dan ons huis... De koninklijke hofhouding: het dagelijks leven in de paleizen Noordeinde en Het Loo 1870-1918* (Middelburg 1994)
- Colenbrander, H.T., 'Bijdragen tot de kennis van het jaar 1848' in: *Onze Eeuw* 4 (1904) 173-210
- Colenbrander, H.T., 'Bijdragen tot de kennis van het jaar 1848. II. Herinnering aan het bedrijf der Tweede Kamer 1842-1848' in: *Onze Eeuw* 1 (1905) 45-86
- Colenbrander, H.T., 'Bijdragen tot de kennis van het jaar 1848. (III-V)' in: *Onze Eeuw* 1 (1905) 278-316
- Colenbrander, H.T., 'Het jaar 1848 in Nederland. I' in: *Onze Eeuw* 2 (1905) 227-273
- Colenbrander, H.T., 'Het jaar 1848 in Nederland. II' in: *Onze Eeuw* 3 (1905) 19-43
- Colenbrander, H.T., *Willem II, koning der Nederlanden* (Amsterdam 1938)
- Collins, I., *Liberalism in Nineteenth-Century Europe* ([Londen] 1957)
- Constant, B., *Cours de politique constitutionnelle*, deel 1-2 (Parijs 1836)
- Constant, B., *Principes de politique et autres écrits (juin 1814-juillet 1815)*, uitgegeven door O. Devaux en K. Kloocke (Tübingen 2001)
- Cox, H., *The Institutions of the English Government* (Londen 1863)

- Cramer, N., *Wandelingen door de handelingen* (Den Haag [1974])
- Delpérée, F., en M. Verdussen (red.), *La responsabilité pénale des ministres fédéraux, communautaires et régionaux* (Brussel 1997)
- Diependaal, I., 'Bagehot revisited. De sluipgang van de drie koninklijke "rechten" in het Nederlandse parlementaire bestel' in: *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis* (2005) 89-101
- Dölle, A.H.M., 'De constitutie voor het Koninkrijk Holland van 1806' in: J. Hallenbeek en A.J.B. Sirks (red.), *Nederland in Franse schaduw. Recht en bestuur in het Koninkrijk Holland (1806-1810)* (Hilversum 2006) 25-45
- [Donker Curtius, D.] Redactie van den Standaard, *Proeve over de verantwoordelijkheid van ministers en andere ambtenaren* (Den Haag 1831)
- Donker Curtius, D., *Proeve eener nieuwe grondwet* (Arnhem 1840)
- Donner, A.M., 'Grondwetsstudie in Nederland 1848-1948' in: Valkhoff, *Grondwet en maatschappij in Nederland*, 327-362
- Dooyeweerd, H., *De ministerraad in het Nederlandsche staatsrecht*, proefschrift vu (Amsterdam 1917)
- Doorn, J., *Willem III, Emma en Sophie. Geluk en ongeluk in het Huis van Oranje* (Zaltbommel 1977²)
- Douwes Dekker, E., 'Aanteekeningen en opmerkingen. Een onuitgegeven brief van Multatuli aan Rochussen' in: *De Gids* 2 (1895) 372-373
- Drentje, J.H., *Het vrijste volk der wereld: Thorbecke, Nederland en Europa* (Zwolle 1998)
- Drentje, J.H., *Thorbecke: een filosoof in de politiek*, proefschrift UvA (Amsterdam 2004)
- Drentje, J., 'Interpretaties zonder gezag' in: *Tijdschrift voor geschiedenis* 4 (2008) 493-495
- Drewry, G., 'The Executive: Towards Accountable Government and Effective Governance?' in: Jowell en Oliver, *The Changing Constitution*, 185-206
- Driessche, I.A. Van den, *Politieke ministeriële verantwoordelijkheid. Het Nederlandse begrip in rechtsvergelijkend perspectief*, proefschrift Groningen ([Deventer] 2005)
- Duyverman, J.P., *Uit de geheime dagboeken van Aeneas Mackay. Dienaar des Konings 1806-1876* (Houten 1987)
- Elzinga, D.J. (red.), *Ministeriële verantwoordelijkheid in Nederland* (Zwolle 1994)
- Elzinga, D.J., 'De politieke ministeriële verantwoordelijkheid' in: idem, *Ministeriële verantwoordelijkheid in Nederland*, 31-49
- Elzinga, D.J. (red.), *De Nederlandse constitutionele monarchie in een veranderend Europa* (Alphen aan den Rijn 2006)
- Ernst en Falk, *Een gesprek over de nieuwe bisschoppen in Nederland*, Knuttel 29562 (Utrecht 1853)
- Ernst en Falk, de schrijver van, *De grondwet en de bisschoppen*, Knuttel 29563 (Utrecht 1853)
- Ernst en Falk, de schrijver van, *Het regt en de pligt der regering tegenover Rome* (Utrecht 1853)
- Erskine May, T., *The Constitutional History of England since the Accession of George the Third (1760-1860)*, deel 1-2 (Londen 1861/1863)

- Escher, H., *Handbuch der praktischen Politik* (Leipzig 1863)
- Fasseur, C., *Wilhelmina: de jonge koningin* (Amsterdam 1998)
- Fasseur, C., *Wilhelmina: krijgshaftig in een vormeloze jas* (Amsterdam 2003⁴)
- Gleichman, J.G., *Mr. F.A. van Hall als minister. Mededeelingen en herinneringen* (Amsterdam 1904)
- Gosses, I.H., en N. Japikse, *Handboek tot de staatkundige geschiedenis van Nederland* (Den Haag 1927²)
- Gou, L. de (red.), *De staatsregeling van 1805 en de constitutie van 1806. Bronnen voor de totstandkoming* (Den Haag 1997)
- Graverend, M.J.M. Le, *Des lacunes et des besoins de la législation française, en matière politique et en matière criminelle, ou du défaut de sanction dans les lois d'ordre public*, deel 2 (Parijs 1824)
- Greaves, H.R.G., *The British Constitution* (Londen 1965⁸)
- Groen van Prinsterer, G., *Parlementaire studien en schetsen*, deel 1-3 (Den Haag 1866)
- Guizot, M., *Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps*, deel 2 (Parijs 1859)
- Haan, I. de, 'Het onderwijs in de grondwet. Van staatszorg tot vrijheidsrecht' in: Van Sas en Te Velde, *De eeuw van de grondwet*, 182-217
- Haan, I. de, *Het beginsel van leven en wasdom. De constitutie van de Nederlandse politiek in de negentiende eeuw* (Amsterdam 2003)
- Haan, I. de, 'Politieke oppositie: liberaal of aristocratisch? Recente publicaties over de Restauratie in Nederland en Frankrijk' in: *De negentiende eeuw* 3 (2007) 169-187
- Haar, B. ter, 'Amsterdamsch adres' in: *Boekzaal der geleerde wereld, en tijdschrift voor de protestantsche kerken, in het koninkrijk der Nederlanden* 1 (Amsterdam 1853) 502-510
- Hagen, P., *Politicus uit hartstocht. Biografie van Pieter Jelles Troelstra* (Amsterdam 2010)
- Haitsma Mulier, E.O.G., en W.R.E. Velema (red.), *Vrijheid. Een geschiedenis van de vijftiende tot de twintigste eeuw* (Amsterdam 1999)
- Hallam, H., *The Constitutional History of England from the Accession of Henry VII to the Death of George II*, deel 1-3 (Parijs 1841⁵)
- Hammer, H., *Ministerverantwortlichkeit im Deutschen Reiche*, proefschrift Heidelberg (Forst (Lausitz) 1909)
- Harvey, J., en L. Bather, *The British Constitution* (Londen 1965)
- Hawkins, A., "'Parliamentary Government" and Victorian Political Parties, c. 1830-c. 1880' in: *The English Historical Review* 410 (1989) 638-669
- Hemels, J.M.H.J., *Op de bres voor de pers. De strijd voor de klassieke persvrijheid* (Assen 1969)
- Hertog, J. den, *Cort van der Linden (1846-1935). Minister-president in oorlogstijd. Een politieke biografie*, proefschrift Leiden (Amsterdam 2007)
- Heemskerk, J., *De praktijk onzer grondwet*, deel 1 (Utrecht 1881)
- Hello, C.-G., *Du régime constitutionnel dans ses rapports avec l'état actuel de la science sociale et politique* (Brussel 1849³)
- Hobsbawm, E. en Ranger, T. (red.), *The Invention of Tradition* ((New York 1988)
- Hobsbawm, E., 'Mass-Producing Traditions: Europe, 1870-1914' in: Hobsbawm en Ranger, *The Invention of Tradition*, 263-307

- Hoedeman, J. en Meijer, R., *Willem IV. Van prins tot koning* (Amsterdam 2010²)
- Hoek, R. van der, 'Limburgs groote mond.' *De politicus en journalist mr. Leopold Haffmans (1826-1896)* (Venlo 2005)
- Hoogers, H.G., en N.Y. Del Grosso, 'De ministeriële verantwoordelijkheid voor het buitenlands beleid' in: Elzinga, *Ministeriële verantwoordelijkheid in Nederland, 187-209*
- Hooykaas, G.J. (red.), 'Herinneringen van J.P.P. baron van Zuylen van Nijevelt, kamerlid en minister, 1849-1853' in: A.C.F. Koch e.a. (red.), *Nederlandse historische bronnen 1* (Den Haag 1979) 238-275
- Hooykaas, G.J., 'De politieke ontwikkeling in Nederland 1830-1840' in: Blok, *AGN*, deel II, 306-314
- Hooykaas, G.J., 'Koning Willem III en de grondwet in april 1853', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden 1* (1994) 53-56
- Hooykaas, G.J., en F.J.P. Santegoets (red.), *De briefwisseling van J.R. Thorbecke*, deel 5-7 (Den Haag 1996/1998/2002)
- Houkes, A., 'Het succes van 1848. Politiek in de Aprilbeweging' in: Vis en Janse, *Staf en storm*, 87-104
- Houten, S. van, *Vijfentwintig jaar in de Kamer (1869-1894)*, deel 1-4 (Haarlem 1903-1915)
- Huber, U.H., *De gemotiveerde motie van orde*, proefschrift (Leiden 1867)
- Hubrecht, P.F., 'Des konings onschendbaarheid' in: *Bijdragen tot de kennis van het staats-provinciaal- en gemeentebestuur in Nederland 2* (1859) 339-385
- Hugenholtz, W.R. (red.), *Het geheim van paleis Kneuterdijk. De wekelijkse gesprekken van koning Willem II met zijn minister J.C. Baud over het koloniale beleid en de herziening van de grondwet 1841-1848* (Leiden 2008)
- Huizinga, J.J., *J. Heemskerk Azn. (1818-1897). Conservatief zonder partij*, proefschrift Leiden (Harlingen 1973)
- Huizinga, J.J. (red.), 'Herinneringen van J.P.J.A. graaf van Zuylen van Nijevelt, 1819-1887' in: *Nederlandse historische bronnen 2* (1980) 204-351
- Ising, A., *In de Kamers der Staten-Generaal. Herinneringen en indrukken 1850-1886* (Den Haag 1892)
- Jennings, I., *Cabinet Government* (Cambridge 1969)
- Jong, R. de, 'Conservatieven en katholieken tijdens het kabinet-Van Zuylen-Heemskerk, 1866-1868' in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum* (1995) 7-26
- Jong, R. de, *Van standspolitiek naar partijloyaliteit. Verkiezingen voor de Tweede Kamer 1848-1887* (Hilversum 1999)
- Jong, R. de, 'Conservatieven en "1848". De grondwetsherziening als onderdeel van een conservatieve traditie van geleidelijke hervorming' in: R. van Raak (red.), *Conservatisme in Nederland, ca. 1780-1940* (Leende 1999) 38-43
- Jowell, J., en D. Oliver (red.), *The Changing Constitution* (Oxford 2007⁶)
- Karpen, U. (red.), *La constitution de la République Fédérale d'Allemagne. Essais sur les droits fondamentaux et les principes de la loi fondamentale avec une traduction de la loi fondamentale* (Baden 1996)

- [Kempnaer, J.M. de,] *Wederlegging der verhandeling over de verantwoordelijkheid der ministers, volgens het Nederlandsch staatsregt* (Arnhem 1829)
- [Kempnaer, J.M. de,] *Het vertegenwoordigend stelsel, door den schrijver van de Wederlegging der verhandeling over de verantwoordelijkheid der ministers, volgens het Nederlandsch staatsregt* (Arnhem 1830)
- Kikkert, J.G., *Koning Willem III: biografie (1817-1890)* (Utrecht 1990)
- Koekkoek, A., 'Leider in eminenten zin. Kuyper als premier' in: D.Th. Kuiper en G.J. Schutte (red.), *Het kabinet-Kuyper (1901-1905)* (Zoetermeer 2001) 100-114
- Koetsveld, C.E. van, *Het ontstaan, de beginselen en de geschiedenis van onze politieke partijen* (Rotterdam [1904])
- Kooistra, R., en S. Koole, *Beatrix. Invloed en macht van een eigenzinnige vorstin* (Amsterdam 2002)
- Kortmann, C.A.J.M., 'Afsluitende beschouwingen' in: Broeksteeg, Van den Berg en Verhey, *Ministeriële verantwoordelijkheid opnieuw gewogen, 107-111*
- Kortmann, C.A.J.M., *Constitutioneel recht* (Deventer 2008⁶)
- Kossmann, E.H., *De Lage Landen 1780-1980. Twee eeuwen Nederland en België. Deel 1: 1780-1914* (Amsterdam 1986)
- Krol, C.B., *Als de koning dit eens wist...! Over gezag en kennis, onschendbaarheid en onfeilbaarheid, in hun onderlinge historie*, proefschrift (Maastricht 1994)
- Krul, W., 'Multatuli en Busken Huet als critici van de democratie. Rondom de politieke crisis van 1867' in: D. Pels en H. te Velde (red.), *Politieke stijl. Over presentatie en optreden in de politiek* (Amsterdam 2000)
- Kuhn, W.M., *Democratic Royalism. The Transformation of the British Monarchy, 1861-1914* (Londen 1996)
- Laboulaye, É., *Le parti libéral, son programme et son avenir* (Parijs 1864⁴)
- Lagemans, H.G., *De leer der ministeriële verantwoordelijkheid en hare toepassing in het Nederlandsche staatsregt*, proefschrift (Leiden 1855)
- Lammers, G.J., *De Kroon en de kabinetsformatie*, proefschrift VU (IJmuiden 1952)
- Langford, P., 'Prime Ministers and Parliaments: the Long View, Walpole to Blair' in: *Parliamentary History* 3 (2006) 382-394
- Le May, G.H.L., *The Victorian Constitution. Conventions, Usages and Contingencies* (Londen 1979)
- Machiavelli, *Discorsi. Gedachten over staat en politiek*, Nederlandse vertaling door Paul van Heck (Amsterdam 1997⁴)
- Mackintosh, J.P., *The British Cabinet* (Londen 1981³)
- Marshall, G. (red.), *Ministerial Responsibility* (Oxford 1989)
- Maus, D., *Le parlement sous la Ve République* (Parijs 1985)
- Meij, J.M. de, 'Een koning zonder politieke macht. De positie van de monarchie in Zweden sinds de grondwetsherziening van 1974' in: L. Prakke en A.J. Nieuwenhuis (red.), *Monarchie en republiek* (Deventer 2000) 23-42
- Meijer, R., *Aan het hof. De monarchie onder koningin Beatrix* (Amsterdam 1999)
- Meijer, R., en H.J. Schoo (red.), *De monarchie. Staatsrecht, volksgunst en het Huis van Oranje* (Amsterdam 2002)

- Meijer, R., 'Moeder en zoon. Beatrix, Willem-Alexander en de kneedbaarheid van de monarchie' in: idem en Schoo, *De Monarchie*, 187-205
- Mill, J.S., *Considerations on Representative Government* (Londen 1865³)
- Minderaa, J.T., 'De politieke ontwikkeling in Nederland 1887-1914' in: Blok, *AGN*, deel 13, 430-478
- Minderaa, J.T., 'De macht des konings en de parlementaire democratie. De discussie van 1866' in: E. Jonker en M. van Rossem (red.), *Geschiedenis en cultuur. Achttien opstellen* ('s-Gravenhage 1990) 97-106.
- Moeyes, P., 'Minister van verzoening. Cort van der Linden (1846-1935)' in: *Historisch Nieuwsblad/Maarten!* 6 (2008) 54-59
- Molhuysen, P.C., en P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, deel 1-10 (Leiden 1911-1937)
- Norton, P., 'Government Defeats in the House of Commons: Myth and Reality' in: Marshall, *Ministerial Responsibility*, 33-45
- Oliver, D., 'Ministerial Accountability: What and Where are the Parameters?' in: D. Butler, V. Bogdanor en R. Summers (red.), *The Law, Politics, and the Constitution. Essays in Honour of Geoffrey Marshall* (Oxford 1999) 78-101.
- Opzoomer, C.W., *De vertegenwoordiging volgens de Nederlandsche grondwet* (Amsterdam 1866)
- Osta, A.P.J. van, *De Europese monarchie in de negentiende eeuw. Het Britse en Duitse model*, proefschrift ([Utrecht] 1982)
- Osta, A.P.J. van, *Het theater van de staat: Oranje, Windsor en de moderne monarchie* (Amsterdam [1998])
- Oud, P.J., *Het constitutioneel recht van het koninkrijk der Nederlanden*, deel 1-2 (Zwolle 1967²/1970²)
- Oud, P.J., *Staatkundige vormgeving in Nederland. Deel 1: 1840-1940*, bewerkt door J. Bosmans (Assen 1997¹¹)
- Peters, M., 'Pitt as a Foil to Bute: the Public Debate over Ministerial Responsibility and the Powers of the Crown' in: K.W. Schweizer (red.), *Lord Bute: Essays in Re-interpretation* (Leicester 1988) 99-115
- Plato, *De ideale staat / Politeia*, Nederlandse vertaling door Gerard Koolschijn (Amsterdam 2005⁸)
- Pombeni, P., 'Political Models and Political Transfer in the Shaping of Europe' in: *European review of history* 2 (2005) 223-238
- Pot, Van der, *Handboek van het Nederlandse staatsrecht*, bewerkt door D.J. Elzinga, R. de Lange en H.G. Hoogers (Deventer 2006¹⁵)
- Prélot, M., en J. Boulois, *Institutions politiques et droit constitutionnel* (Parijs 1980⁸)
- Het professoraal advies getoetst aan de Nederlandsche grondwet* (Delft 1866)
- Publicatie van zijne majesteit den koning van Holland. Inhoudende de constitutie voor het koninkrijk Holland. Gearresteerd den 7den augustus 1806* (Den Haag 1806)
- Raak, R. van, *In naam van het volmaakte. Conservatisme in Nederland in de negentiende eeuw van Gerrit Jan Mulder tot Jan Heemskerk Azn.* (Amsterdam 2001)

- Raalte, E. van, *De voorstellen tot grondwetsherziening (Geschiedenis onzer grondwet van 1814 tot heden – de voornaamste wijzigingen geplaatst naast de corresponderende geldende artikelen, voorzien van toelichtingen – beschrijving en verklaring van het in te voeren stelsel van evenredige vertegenwoordiging – de herzieningsprocedure)* ('s-Gravenhage 1916)
- Raalte, E. van, *De minister-president*, proefschrift Leiden (Den Haag 1917)
- Raalte, E. van, *De ontwikkeling van het minister-presidentschap in Nederland, België, Frankrijk, Engeland en enige andere landen. Een studie van vergelijkend staatsrecht* (Leiden 1954)
- Raalte, E. van, *Het Nederlandse parlement* (Den Haag 1958)
- Raalte, E. van, *Het koninklijk huis en zijn leden en de ministeriële verantwoordelijkheid* (Zwolle 1966)
- Raalte, E. van, *Staatshoofd en ministers. Nederlands constitutionele monarchie historisch-staatsrechtelijk belicht* (Zwolle 1971)
- Raalte, E. van, *De werkelijke betekenis en functionering van het Nederlandse koningschap* (Zwolle 1975)
- Randwijck, A.J. graaf van, *De geschiedenis der zeven en twintig ontwerpen van wet tot herziening der grondwet in 1847-1848 toegelicht* (Den Haag 1879)
- Riel, H. van, *Geschiedenis van het Nederlandse liberalisme in de negentiende eeuw*, bezorgd door J.G. Bruggeman (Assen 1982)
- Rehwinkel, J.P., *De minister-president: eerste onder gelijken of gelijke onder eersten?*, proefschrift Groningen (Zwolle 1991)
- Rehwinkel, P., ‘“Royalty is not essential” zolang politici hun verantwoordelijkheid nemen’ in: Meijer en Schoo, *De monarchie*, 73-99
- Remond, G., en J.P. Mayer (red.), *Royer-Collard: son essai d’un système politique* (New York 1979[Parijs 1933])
- Roberts, C., ‘The Growth of Ministerial Responsibility to Parliament in later Stuart England’ in: *The Journal of Modern History* 3 (1956) 215-233
- Robijns, M.J.F., *Radicalen in Nederland (1840-1851)*, proefschrift (Leiden 1967)
- Robijns, M.J.F., ‘Engelbert van Bevervoorde tot Oldemeule, Adrien Jean Eliza’ in: *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland (BWSA)* 4 (1990) 36-41
- Roos, D.A., ‘Ministeriële verantwoordelijkheid voor de koning, het koninklijk huis en de koninklijke familie: molensteen of werkbaar concept?’ in: *Ars Aequi* 5 (2004) 341-347.
- Rooy, P. de, *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813* (Amsterdam 2002)
- Rosanvallon, P., *L’état en France de 1789 à nos jours* (Parijs 1990)
- Rosanvallon, P., *Le sacre du citoyen. Histoire du suffrage universel en France* (Parijs 1992)
- Russell, J., *An Essay on the History of the English Government and Constitution from the Reign of Henry VII to the Present Time* (Londen 1866)
- Sagittarius [pseudoniem W.J.A. Jonckbloet], *Parlementaire portretten. De afiredende helft van de Tweede Kamer der Staten-Generaal* (Amsterdam 1869)

- Santegoets, F., 'Het Verenigd Koninkrijk 1815-1830. Eenheid en scheiding' in: W. Fritschy en J. Toebes (red.), *Het ontstaan van het moderne Nederland. Staats- en natievorming tussen 1780 en 1830* (Nijmegen [1996]) 215-242
- Santen, J. von, 'Sinds wanneer zit men links en rechts in de Tweede Kamer? Een raadselachtig probleem' in: *De Negentiende Eeuw* 2 (2002) 123-142
- Sas, N.C.F. van, *Onze natuurlijkste bondgenoot. Nederland, Engeland en Europa, 1813-1831*, proefschrift Utrecht (Groningen 1985)
- Sas, N.C.F. van, en H. te Velde (red.), *De eeuw van de Grondwet. Grondwet en politiek in Nederland, 1798-1917* (Deventer 1998)
- Sas, N.C.F. van, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam 2005)
- Scheltema, commissie-, 'Steekhoudend ministerschap, betekenis en toepassing van de ministeriële verantwoordelijkheid. Rapport van de externe commissie' in: *HTK* 1992-1993, 21 427, nr. 40 en 41
- Schoonhoven, G. van, "'Houd Oranje boven en de troep eronder". De geschiedenis van de nationale feestdag Koninginnendag' in: Meijer en Schoo, *De monarchie*, 137-167
- Slijkerman, D., *In dienst van de Kroon. Vice-presidenten van de Raad van State (1814-2001)* (Zutphen 2001)
- Slijkerman, D., 'Vrouwen in bestuur en politiek' in: *Openbaar Bestuur* 1-12 (2003)
- Slijkerman, D., 'Ministeriële verantwoordelijkheid en de Belgische afscheiding' in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 2 (2007) 261-262
- Spoormans, H., 'Met uitsluiting van voorregt: het ontstaan van liberale democratie in Nederland' (Amsterdam 1988)
- Spoormans, H., 'Vrijheid en gezag. "Vrijheid in het politieke denken in de tweede helft van de negentiende eeuw"' in: Haitsma Mulier en Velema, *Vrijheid*, 325-356
- Stahl, F.J., *Die gegenwärtigen Parteien in Staat und Kirche. Neunundzwanzig akademische Vorlesungen* (Berlijn 1863)
- Stuurman, S., *Wacht op onze daden. Het liberalisme en de vernieuwing van de Nederlandse staat* (Amsterdam 1992)
- Suttorp, L.C., *F.A. van Hall en zijne constitutioneele beginselen*, proefschrift Leiden (Amsterdam 1932)
- Taal, G., *Liberalen en radicalen in Nederland, 1872-1901* (Den Haag 1980)
- Tamse, C.A., *Nederland en België in Europa (1859-1871). De zelfstandigheidspolitiek van twee kleine staten*, proefschrift Groningen (Den Haag 1973)
- Tamse, C.A. (red.), *Memoires van een enfant terrible. Politieke herinneringen van de Zeeuwse liberale afgevaardigde mr. Daniël van Eck aan vijfendertig jaar Kamerlidmaatschap 1849-1884* ([Middelburg] 1975)
- Tamse, C.A. (red.), 'Het ministerie-Van Zuylen-Heemskerk 1866-1868' in: Blok, *AGN*, deel 12, 405-417
- Tamse, C.A., 'Plaats en functie van de Nederlandse monarchie in de negentiende eeuw' in: idem (red.), *De monarchie in Nederland* (Amsterdam 1980) 89-132
- Tamse, C.A. (red.), *Koningin Emma. Opstellen over haar regentschap en voogdij* (Baarn 1990)

- Tanja, E., *Goede politiek. De parlementaire cultuur van de Tweede Kamer, 1866-1940*, proefschrift Nijmegen (Amsterdam 2010)
- Thonissen, J.J., *La Belgique sous le règne de Léopold Ier*, deel 3 (Leuven 1861²)
- Thorbecke, J.R., *Proeve van herziening der grondwet volgens de Aanteekening* (Leiden 1840)
- Thorbecke, J.R., *Aanteekening op de grondwet* (Amsterdam 1839)
- Thorbecke, J.R., *Aanteekening op de grondwet*, deel 1-2 (Den Haag 1906² [1841²])
- Thorbecke, J.R., *Bijdrage tot de herziening der grondwet*, bewerkt door C.W. de Vries (Den Haag 1948[1848])
- Thorbecke, J.R., *Parlementaire redevoeringen*, deel 1-6 (Deventer 1856-1870)
- Thorbecke, W. (red.), ‘Dagverhaal van Thorbecke. Maart 1848 (“Dagverhaal aan Adelheid, telkens bij mijne thuiskomst van Den Haag gedictoord”)’ in: *De Gids* 1 (1903) 466-492
- Turpin, C., en A. Tomkins, *British Government and the Constitution. Text and Materials* (Cambridge 2007⁶)
- Turpijn, J., *Mannen van gezag. De uitvinding van de Tweede Kamer 1848-1888* (Amsterdam 2008)
- Tijn, Th. van, ‘Het sociale leven in Nederland 1844-1875’ in: Blok, AGN, deel 12, 131-166
- Valk, J.P. de, en M. van Faassen (red.), *Dagboeken en aantekeningen van Willem Hendrik de Beaufort 1874-1918*, deel 1-2 (Den Haag 1993)
- Valk, H. de, ‘Meer dan een plaats. De keuze van Utrecht als aartsbisdom in 1853’ in: Vis en Janse, *Staf en storm*, 37-63
- Valk, J.P. de (red.), *Raadsman achter de troon. Dagboekantekeningen van jhr. mr. J.W.M. Schorer, vice-president van de Raad van State 1896-1903* (Hilversum 2002)
- Valkhoff, J. (red.), *Grondwet en maatschappij in Nederland 1848-1948* (Den Haag 1948)
- Veer, H. van 't, *Mr. C.W. Opzoomer als wijsgeer*, proefschrift Leiden (Assen 1961)
- Veer, P. van 't (red.), *Maar majesteit! Koning Willem III en zijn tijd: de geheime dagboeken van minister A.W.P. Weitzel* (Amsterdam 1980⁵)
- Velde, H. te, ‘Het “roer van staat” in “zwakke vrouwenhanden”. Emma en het imago van Oranje’ in: Tamse, *Koningin Emma*, 169-195
- Velde, H. te, *Gemeenschapszin en plichtsbef. Liberalisme en nationalisme in Nederland, 1870-1918*, proefschrift Groningen (Den Haag 1992)
- Velde, H. te, ‘Constitutionele politiek. De parlementair-politieke praktijk en de grondwet van 1848’ in: Van Sas en idem, *De eeuw van de grondwet*, 146-181
- Velde, H. te, ‘“Geheimzinnig schijnende diepte”: de volkskoning en de omstreden band tussen vorst en volk in de 19^e eeuw’, in: *Groniek* 150 (2000) 7-24
- Velde, H. te, *Stijlen van leiderschap. Persoon en politiek van Thorbecke tot Den Uyl* (Amsterdam 2002)
- Velde, H. te, *Het theater van de politiek. Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar politieke cultuur van de westerse wereld in de moderne tijd, aan de Rijksuniversiteit Groningen op 22 april 2003* (Amsterdam [2003])
- Velde, H. te, ‘Political Transfer: an Introduction’ in: *European Review of History* 2 (2005) 205-221

- Velde, H. te, 'De traditie van de minister-president. De bestuurlijke en politieke premier in Nederland' in: *Omtrent de minister-president. De positie van de minister-president vanuit historisch perspectief* (Den Haag 2005) 7-45
- Velde, H. te, 'De drie fasen van de constitutionele monarchie. De Nederlandse monarchie in Europees verband' in: Elzinga, *De Nederlandse constitutionele monarchie in een veranderend Europa*, 107-119
- Velde, H. te, 'The Three Phases of the Constitutional Monarchy; the Dutch Monarchy in a European Context' in: D.J. Elzinga (red.), *The Dutch Constitutional Monarchy in a Changing Europe* (Alphen aan den Rijn 2007) 109-121
- Velde, H. te, 'Van grondwet tot grondwet. Oefenen met parlement, partij en schaalvergroting, 1848-1917' in: Aerts, *Land van kleine gebaren*, 97-175
- Velde, H. te, 'Inleiding. De internationalisering van de nationale geschiedenis en de verzuiling' in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden (BMGN)* 4 (2009) 499-514
- Velzen, P. van, 'Thorbecke en de ministeriële verantwoordelijkheid in Nederland' in: Interuniversitair Centrum voor Staatsrecht (Brussel), *De ministeriële verantwoordelijkheid: studiedagen Brussel 28-29 september 1989* (Antwerpen 1991) 193-244
- Velzen, P. van, *De ongekende ministeriële verantwoordelijkheid, theorie en praktijk 1813-1840*, proefschrift Tilburg (Nijmegen 2005)
- Verberne, L.G.J., 'De maatschappelijke en politieke veranderingen gedurende de periode 1848-1948' in: Valkhoff, *Grondwet en maatschappij in Nederland*, 59-156
- Verburg, M.E., *Koningin Emma, regentes van het Koninkrijk* (Baarn 1989)
- Verburg, M.E., 'Koningin Emma als regentes' in: Tamse, *Koningin Emma*, 196-221
- Verhey, L.F.M., *De zwoegers uit het vooronder. Over ambtelijke taakuitoefening, ministeriële verantwoordelijkheid en parlementaire controle*, inaugurele rede (Deventer 2001)
- Verkade, W., *Overzicht der staatkundige denkbeelden van Johan Rudolph Thorbecke (1798-1872)*, proefschrift Leiden (Arnhem 1935)
- Vermeulen, B.P., A.P. Krijnen en D.A. Roos (red.), *De koning in het Nederlandse staatsrecht* (Nijmegen 2005)
- Verzameling van Nederlandsche staatsregelingen* (Zaltbommel 1840)
- Vis, J.J., 'Van "ménagerie du roi" tot politiek college: de Eerste Kamer van 1849 tot 1887' in: A. Post e.a. (red.), *Aan deze zijde van het Binnenhof: gedenkboek ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de Eerste Kamer der Staten-Generaal* (Den Haag 1990) 163-203
- Vis, J. en Janse, W. (red.), *Staf en storm. Het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland in 1853: actie en reactie. Veertiende verzameling bijdragen van de Vereniging voor Nederlandse Kerkgeschiedenis* (Hilversum 2002)
- Visser, R.K., *In dienst van het algemeen belang. Ministeriële verantwoordelijkheid en parlementair vertrouwen* (Amsterdam 2008)
- Vliet, W.G.F. van, *Groen van Prinsterers historische benadering van de politiek*, proefschrift vu (Hilversum 2008)
- Voermans, W.J.M., 'De Tachtigers in het recht: het Meerenberg arrest', *Ars Aequi* 58 (2009) 597-600

- Voorduyn, J.C., *Geschiedenis en beginselen der grondwet voor het koninkrijk der Nederlanden, volgens de beraadslaging deswege gehouden bij de beide Kamers der Staten-Generaal, uit de oorspronkelijke staatsstukken opgemaakt, en aan den koning opgedragen* (Utrecht 1848)
- Vos, R., 'De leeuw en de ooievaar. De journalist Izaak Jacob Lion en de Haagse pers (1850-1873)' in: *Jaarboek Geschiedkundige Vereniging Die Haghe* (2004) 36-75
- Vries, C.W. de, *Het grondwettig koningschap onder koning Willem III 1849-1870* (Den Haag 1946)
- Vries, C.W. de, *De ongekende Thorbecke* (Amsterdam 1950)
- Vries, C.W. de, *Overgrootvader koning Willem III* (Amsterdam 1951)
- Vries, C.W. de, 'Politieke invloeden op de grondwetsherziening 1848' in: *Tijdschrift voor Geschiedenis (TvG)* 71 (1958) 51-79
- Wal, S.L. van der, *De motie-Keuchenius. Een koloniaal-historische studie over de jaren 1854-1866* (Groningen 1934)
- Welderen Rengers, W.J. van, *Schets eener parlementaire geschiedenis van Nederland van 1849 tot 1901. Eerste deel 1849-1891* ('s-Gravenhage 1948^a)
- Wicks, E., *The Evolution of a Constitution. Eight Key Moments in British Constitutional History* (Oxford 2006)
- Wieten, J., *Dagblad en doorbraak: De Nederlander en De Nieuwe Nederlander*, proefschrift UvA (Kampen 1986)
- Wijffes, H., *Journalistiek in Nederland 1850-2000. Beroep, cultuur en organisatie* (Amsterdam 2004)
- Wijnen, H.A. van, *Van de macht des konings: de Kroon kan geen kwáád doen. Mythe en werkelijkheid van de constitutionele monarchie* (Amsterdam 1975)
- Wijnen, H. van, *De macht van de Kroon* (Amsterdam 2000²)
- Wit, C.H.E. de, *De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland 1780-1848. Kritisch onderzoek van een historisch beeld en herwaardering van een periode* (Heerlen 1965)
- Witlox, J., *Schaepman als staatsman*, deel 1 (Amsterdam 1960)
- Woodhouse, D., *Ministers and Parliament. Accountability in Theory and Practice* (Oxford 1994)
- Zanten, J.C. van, *Schielijk, winzucht, zwaarhoofd en bedaard: politieke discussie en oppositievorming 1813-1840* (Amsterdam 2004)